

เอกสารคำให้การกับการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

กำพล จำปาพันธ์¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอผลการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ประเภทคำให้การ ได้แก่ “คำให้การชาวกรุงเก่า”, “คำให้การขุนหลวงหาวัด”, “คำให้ขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” เป็นต้น โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับคุณูปการต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา โดยใช้วิธีวิจัยแบบวิเคราะห์เอกสารตามหลักการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่าเอกสารคำให้การเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าต่อการเข้าใจสังคมอยุธยาในด้านต่างๆ อาทิ เศรษฐกิจ การค้า วัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับความเป็นเมืองท่าการค้านานาชาติของอยุธยา เช่นเดียวกับเมืองท่าอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคเดียวกัน โดยเอกสารได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของย่านตลาดการค้าและบทบาทการเข้ามาของพ่อค้าต่างชาติต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของกรุงศรีอยุธยา

คำสำคัญ: คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง การศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

¹ อาจารย์พิเศษ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

Testimony Papers and Ayutthaya History Studies

Kampol Champapan²

Abstract

This article aims to study 3 historical testimonies including “Kham Hai Kan Chao Krung Kao” (Testimony on the people of Ayutthaya), “Kham Hai Kan Khun Luang Ha Wat” (Testimony of Khun Luang Ha Wat), “Kham Hai Kan Khun Luang Wat Pradue Songtham: Ek Ka San Chak Ho Luang” (Testimony of Khun Luang Wat Pradu Songtham: Documents from the Royal Palace), by analyzing documents from the historical method. The research focuses on the contribution of the study of Ayutthaya history. The results are as follows: the historical testimony is precious historical evidence in the comprehension of Ayutthaya society in terms of economics, trades and cultures. Ayutthaya as the international port city was similar to other port cities in Southeast Asia. The documents highlight the importance of the market place and the role of foreign merchants in the economic, social, politic, and cultural systems of Krung Sri Ayutthaya.

Keywords: Testimony paper of Ayutthayan peoples, Testimony paper of Khun Luang Ha Wat, Testimony paper of Khun Luang Wat Pradue Songtham: document from the royal palace, Ayutthaya history studies

² Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University

บทนำ

ในบรรดาเอกสารหลักฐานประเภทคำให้การ กล่าวได้ว่า “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” มีความน่าสนใจอยู่หลายประการ เอกสารนี้เดิมเป็นเอกสารที่รู้จักกันดีเฉพาะในหมู่นักประวัติศาสตร์อยุธยา ทั้งๆ ที่เป็นเอกสารที่มีมาตั้งสมัยรัชกาลที่ 5 แต่เพราะอุปสรรคทางการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เลยทำให้เอกสารนี้ใช้เวลายาวนานพอสมควรกว่าจะเป็นที่รู้และใช้กันแม้ในหมู่นักสนใจหัวข้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอยุธยาโดยตรง

การที่โครงการเลือกสรรหนังสือของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช ได้ตีพิมพ์เอกสารนี้ จึงนับว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก ไม่ใช่แต่เฉพาะสำหรับนักศึกษาที่เรียนทางด้านประวัติศาสตร์ แต่สำหรับคนทั่วไปที่มีความสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นยุคที่มีกระแสต่อเนื่องเพราะสื่อบันเทิง ภาพยนตร์ โทรทัศน์ สารคดี ต่างนิยมนำเอาเรื่องราวเหตุการณ์และสิ่งต่างๆ ในช่วงยุคสมัยดังกล่าวนี้มานำเสนอ

ถ้าเปรียบประวัติศาสตร์อยุธยาเหมือนละครใหญ่ ก็เป็นละครที่มีหลากหลายอรรถรส ตั้งแต่ฉากเริ่มต้นโผล่ขึ้นราวปาฏิหาริย์เมื่อครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) สถาปนากรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ.1893 ฉากบูสนั้นหันจอทั้งการบูกันระหว่างกลุ่มการเมืองภายใน ศักดิ์ระหว่างราชวงศ์ต่างๆ และฉากบูที่เป็นสงครามกับเพื่อนบ้านมีทั้งเพื่อนบ้านตัวร้ายจากทางฝั่งตะวันออกอย่างกัมพูชา เพื่อนบ้านจากทางฝั่งตะวันตกอย่างพม่า ที่ถูกทำให้เป็นประหนึ่งตัวร้ายอย่างสมบูรณ์ เพื่อนบ้านจากทางทิศเหนืออย่างเชียงใหม่ที่เป็นเหมือนเพื่อนรักหักเหลี่ยมโหด ได้จิ้งหะก็หันไปเข้ากับเพื่อนบ้านอีกทาง (คือพม่า) มาโจมตีอยุธยา แล้วพอถึงเวลาที่อยุธยาเข้มแข็งก็กลับมาเข้าด้วย เพื่อนบ้านทางใต้อย่างเช่นปัตตานี ก็ถูกทำให้มีภาพลักษณ์ในลักษณะเดียวกับเชียงใหม่ มีทั้งฉากโศกนาฏกรรมการเสียเมืองให้แก่ข้าศึก เป็นต้น

เรื่องของอยุธยานั้นนำมาบอกเล่าเป็นอุทาหรณ์สอนใจได้ไม่สิ้นสุด เกือบทุกครั้งที่มีการเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งทางสังคมการเมือง คนไทยก็มักจะหยิบยกเอาบางเหตุการณ์มาเป็นกรณีตัวอย่าง และเหตุการณ์อันดับดับๆ ที่มักจะได้รับการหยิบยกมาพูดถึงในแง่ไม่เสมอ ก็เห็นจะไม่พ้นเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้ง พ.ศ.2310 เป็นเหตุการณ์ที่มีลักษณะโครงเรื่องแบบโศกนาฏกรรม ชนชั้นนำไทยนิยมใช้เรียกร้องความสมานสามัคคีของคนในชาติ เพราะมีความเชื่อกันว่าที่เสียกรุงแก่พม่านั้น มีเหตุมาจากความแตกแยกขาดสามัคคีของคนในชาติบ้านเมือง

ในขณะที่อยุธยาถูกนำมาใช้เป็นบทเรียนเพื่อประโยชน์ต่อบัจจุบันมากมายเช่นนี้ แต่ “อยุธยาศึกษา” ก็ยังคงแทบจะเรียกได้ว่า ไร้ซึ่งความก้าวหน้าทางวิชาการตลอดช่วงที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะอยุธยาที่ถูกนำเสนอกันในสื่อบันเทิง มักจะไม่สอดคล้องลงรอยกับหลายเรื่องที่มีในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แม้อยุธยาจะเป็นที่พูดถึงและรู้จักกันกระทั่งเกิดกระแสการแต่งกายด้วยชุดไทยไปถ่ายรูปรูปกับโบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอยุธยาที่ไม่ได้ต้องการศึกษาค้นคว้ามาอย่างเป็นระบบดีพอ เราจึงมักจะพบความบกพร่องความไม่ลงรอย ชุดไทยที่แต่งกันนั้นก็หาใช่ชุดของคนในสมัยอยุธยาเขาใส่กันแต่อย่างใด ความรับรู้ของสาธารณชนที่มีต่ออยุธยา เป็นความรู้ที่มาจากสื่อบันเทิง มุ่งเน้นบำรุงความรู้สึกสนุกสนาน ตื่นตาตื่นใจเป็นหลัก ไม่ได้เน้นเรื่องความรู้โดยตรง อยุธยาเกือบจะกลายเป็น “สังคมในอุดมคติ” โดยสมบูรณ์ที่คนในรุ่นหลังสามารถนำไปใช้ปรุงแต่งเพื่ออรรถรสความบันเทิงได้ตามอำเภอใจ

ประเพณีการถามคำให้การ

“คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” เป็นเอกสารที่จะช่วยให้ทราบเรื่องราวทางเศรษฐกิจ การค้า และสังคมวัฒนธรรมของสมัยอยุธยาตอนปลาย มักจะพิมพ์ร่วมกับอีก 2 คำให้การ คือ “คำให้การชาวกรุงเก่า” และ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” เอกสาร “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” มีเนื้อความคาบเกี่ยวกับ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” อยู่หลายช่วงตอน จนทำให้เกิดความสับสนขึ้นว่าเป็นเอกสารในชุดเดียวกัน แต่ที่จริงแล้วเอกสารในส่วนของ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” มีเนื้อความปลีกย่อยเต็มไปด้วยเรื่องเกร็ดต่างๆ เป็นบันทึกเล่าเกี่ยวกับสภาพสังคมของอยุธยาโดยตรง ไม่ได้เป็นการบันทึกเล่าในลักษณะพงศาวดารเรียงตามลำดับรัชกาล เหมือนอย่างอีก 2 คำให้การข้างต้น

นอกจากคำให้การของเฉลยชาวอยุธยาที่ถูกจับกุมไปพม่าหลังสงครามคราวเสียกรุง พ.ศ. 2310 แล้ว ฝ่ายอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ เมื่อจับกุมเข้าศึกได้ ก็นิยมซักถามคำให้การ และบันทึกเอาไว้เช่นกัน ดังปรากฏคำให้การต่างๆ อาทิ “คำให้การชาวอังวะ” (เป็นคำให้การของมะยิหุ่่น แม่ทัพพม่า), “คำให้การมหาโคมหากฤช เรื่องเมืองพม่า” (ถามในรัชกาลที่ 2) ตีพิมพ์อยู่ในเล่ม “ประชุมพงศาวดารภาคที่ 14” (ศิลปากร, 2462), “คำให้การนายจาด เรื่อง

เหตุการณ์ในเมืองพม่า” (คิลปากร, 2460) บางกรณีมิใช่ศัตรู เป็นพ่อค้าจากต่างแดน หรือผู้ที่เดินทางกลับจากท้องถิ่นที่ราชสำนักกำลังสนใจใคร่รู้ ก็นิยมเรียกตัวมาสอบถามคำให้การเก็บรักษาเอาไว้ เช่น “คำให้การจีนก๊ก เรื่องเมืองบาหลี่” “คำให้การเฒ่าสาเรื่องหนังสือราชสีห์” “คำให้การขุนโชน เรื่องพระพุทธรบาท” เป็นต้น (คิลปากร, 2460)

แม้แต่พ่อค้าชาติยุโรป เช่น ฮอลันดาที่ปัตตาเวีย ในช่วงหลังเสียกรุง พ.ศ.2310 เมื่อต้องการทราบเรื่องราวความเป็นไปของบ้านเมืองอยุธยา การสถาปนารัฐธนบุรี สภาพการค้าของสยามในช่วงสมัยธนบุรี ก็ยังปรากฏเอกสารบันทึกคำให้การที่ได้จากการสอบถามพ่อค้าจีน ที่แล่นเรือไปมาค้าขายระหว่างธนบุรีกับเมืองท่าต่างๆ (ธีรวัต ฦ บ่อมเพชร, 2531, 103-113) โดยมากถือกันว่าพ่อค้าจีนเป็นตัวเชื่อมกลางระหว่างเมืองท่าต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะเป็นกลุ่มที่มีโอกาสเดินทางไปมาค้าขาย และมีชุมชนจีนที่ตั้งอยู่ตามเมืองท่าต่างๆ เหล่านี้อีกด้วย เมื่อต้องการทราบเรื่องราวความเป็นไปของบ้านเมืองต่างๆ ในย่านนี้ ชนชั้นนำเมืองท่าจึงมักเรียกตัวพ่อค้าจีนมาสอบถามคำให้การ

คำว่า “การซักถาม” หรือ “คำให้การ” มักชวนให้เกิดความเข้าใจไขว้เขวไปว่า เป็นการสอบถามหาความผิดจากตัวผู้ถูกสอบถาม แต่ที่จริงยังมีการซักถามคำให้การอีกประเภทหนึ่งที่ใช้กันแพร่หลาย เช่น การสอบถามหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบ้านเมืองต่างแคว้นกัน บันทึกที่เกิดจากการซักถามคำให้การดังกล่าวนี้ ถือเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่ามาก ให้ทั้งข้อมูลที่แม่นยำ เพราะมีการตรวจสอบกลับกรองจากกระบวนการซักถามอยู่ก่อนแล้ว อีกทั้งยังเป็นบันทึกที่ให้แง่มุมของผู้คนในสังคมหรือข้ามชุมชน ไม่ใช่เอกสารเพื่อความชอบธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำ วิธีการซักถามหาข้อมูลและบันทึกเช่นนี้ภายหลังเรียกว่า “ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า” (Oral history) นั่นเอง

ทั้งนี้เพราะเป็นยุคที่การสื่อสารระหว่างผู้คนข้ามแคว้นบ้านเมืองต่างๆ ยังไม่สะดวกรวดเร็ว ต้องอาศัยข้อมูลจากการสอบถามเอาจากผู้ที่เดินทางไปต่างแดน บางกรณีอาจเป็นสอบถามเพื่อทราบข้อเท็จจริงหลังจากที่อาจจะได้รับทราบผ่านทางข่าวลือหรือพิราบบื่อสารมาบ้าง ความรู้ที่ได้จากการสอบถามคำให้การเช่นนี้ถือว่ามีประโยชน์ต่อการจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างแคว้นต่างๆ อย่างยิ่ง แต่หลักฐานประเภทคำให้การยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบ มากเท่ากับหลักฐานประเภทพงศาวดารและจารึก

ที่มาของต้นฉบับ

การที่จะเข้าใจประเด็นเรื่องความสำคัญและความเป็นมาของต้นฉบับ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” จำเป็นต้องเข้าใจเอกสารอีก 2 ชิ้นที่เกี่ยวข้องกันและถือกำเนิดขึ้นในช่วงยุคสมัยเดียวกัน คือเอกสารเรื่อง “คำให้การชาวกรุงเก่า” และ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” มีรายละเอียดโดยย่อต่อไปนี้

คำให้การชาวกรุงเก่า

เอกสารนี้เป็นเรื่องแปลมาจากภาษาพม่า ต้นฉบับเดิมเก็บรักษาไว้ในหอหลวงของเมืองอังวะ เมื่ออังกฤษยึดครองพม่าได้เคลื่อนย้ายเอกสารมาไว้ที่หอสมุดเมืองร่างกุ้ง มีข้อความบางตอนคล้ายกับ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” ซึ่งแปลมาจากภาษามอญ จึงเกิดความเชื่อว่าต้นฉบับเดิมของ “คำให้การชาวกรุงเก่า” ก็อาจเป็นภาษามอญเช่นกัน เนื่องจากพม่าเมื่อชนะสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้ง พ.ศ.2310 ได้กวาดต้อนผู้คนชาวเมืองอยุธยาไปเป็นอันมาก มีทั้งคนชั้นไพร่ ขุนนาง ไต่ไปจนถึงเจ้านายเชื้อพระวงศ์และอดีตพระมหากษัตริย์เช่นพระเจ้าอู่หมุพร หรือที่นิยมเรียกกันอย่างลำลองว่า “ขุนหลวงหาวัด” หรือ “ขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม” เนื่องจากทรงผนวชอยู่วัดประดู่ ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสัก

พม่าได้สอบถามคำให้การเป็นข้อมูลเพื่อหวังให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองของตนสืบไป โดยที่คนอยุธยาจำมักคุ้นและเข้าใจภาษามอญได้ดีกว่าพม่า อีกทั้งยังอาจเพราะพม่าเห็นว่าการให้มอญเป็นคนซักถามคำให้การ น่าจะช่วยให้ได้ความมากกว่า เพราะเฉลยชาวอยุธยาอ่อนระทวยใจและยินดีที่จะสนทนาเปิดเผยเรื่องราวต่างๆ แก่มอญมากกว่าพม่า ด้วยคนอยุธยาคุ้นเคยกับมอญเป็นอย่างดี มีชุมชนมอญอยู่เป็นอันมากในอยุธยา ในระหว่างถามก็จึงได้มีการจดบันทึกไว้เป็นภาษามอญในเบื้องต้น

“คำให้การชาวกรุงเก่า” มีลักษณะเป็นการรวบรวมคำให้การของหลายคนไว้ในที่เดียวกัน เนื้อความเป็นพระราชพงศาวดารของอยุธยา ผสมปนเปกกับเรื่องในตำนาน เช่น เรื่องพระเจ้าศรีธรรมโศกราช, พระเจ้าปทุมสุริยวงษ์, พระเจ้าสายน้ำผึ้งกับพระนางสร้อยดอกหมาก, พระร่วง, มะกะโท, พระเจ้าอู่ทอง, ขุนแผน, ศรีปราชญ์ เป็นต้น (คำให้การชาวกรุงเก่า, 2546)

เนื้อเรื่องบางตอนเช่นเรื่องพระเจ้าอยู่ทอง มีความสอดคล้องกับ “พระราชพงศาวดารเหนือ” ซึ่งในหมู่ผู้ให้คำให้การต่อมอญ-พม่า ครั้งนั้นคงมีคนที่ได้เคยอ่านผ่านตาเอกสารดังกล่าวนี้ ซึ่งเป็นเอกสารพงศาวดารที่มีต้นฉบับอยู่ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ก่อนที่จะมีการนำเอาไปชำระโดยวังหน้าในรัชกาลที่ 1 แต่กระบวนการชำระก็ไม่ได้เสร็จสิ้นไป เพราะเหตุใดไม่เป็นที่ปรากฏ (วิเชียรปรีชา, 2501)

เนื้อความส่วนที่ผิดแผกแตกต่างไปจาก “พระราชพงศาวดารเหนือ” ก็มีอยู่เช่นกัน อาทิ เรื่องของพระเจ้าสายน้ำผึ้งกับพระนางสร้อยดอกหมาก ตามความใน “พระราชพงศาวดารเหนือ” พระนางสร้อยดอกหมากสิ้นพระชนม์จากการกลืนพระทัยที่ทำเรือแหลมบางกะจะ (บริเวณวัดพันธุเชิงในปัจจุบัน) แต่ใน “คำให้การชาวกรุงเก่า” มเหสีของพระเจ้าสายน้ำผึ้งเป็นชวามอญบ้านคานทาม (ในอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยาปัจจุบัน) ไม่ได้ไล่สำเภาไปถึงเมืองจีน ส่วนพระนางสร้อยดอกหมากตาม “คำให้การชาวกรุงเก่า” นั้นทรงเป็นมเหสีของพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ กษัตริย์ผู้ปรากฏพระนามใน “พงศาวดารเขมร” (ศิลปากร, 2512) และพระนางสร้อยดอกหมากก็ไม่เพียงไม่กลืนพระทัยสิ้นพระชนม์ หากยังมีพระราชโอรสพระธิดาสืบราชตระกูลต่อมาอีกถึง 7 พระองค์

นอกจากนี้ข้อความหลายแห่ง ก็สอดคล้องกับ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์” แต่ออกพระนามพระมหากษัตริย์แต่ละรัชกาลต่างออกไป อาทิ เรียก “ขุนวรวงศาธิราช” เป็น “ขุนชินราช” เรียก “สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ” เป็น “พระมหาจักรวรรดิ” เรียก “สมเด็จพระมหาธรรมราชา” เป็น “พระสุธรรมราชา” เรียก “สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม” เป็น “พระเจ้าติโลกนารถ” เรียก “พระเจ้าปราสาททอง” เป็น “พระเจ้ารามธิบดี” เป็นต้น (ดูเปรียบเทียบใน โทธาธิปไตย, 2549)

ส่วนข้อความช่วงรัชกาลหลังสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเป็นรัชกาลสุดท้ายในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ (คือปีที่แต่งเมื่อ พ.ศ.2223) เมื่อเทียบกับพระราชพงศาวดารฉบับก่อนชำระสมัยต้นรัตนโกสินทร์ต่อมา เช่น ข้อความช่วงก่อนพระเจ้าเสือใน “พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)” ก็จะมีข้อความที่สอดคล้องต้องกันในบางตอน (สมัยธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ได้มีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยาพิพิธพิชัย แต่งช่วงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ถึงเสียกรุง พ.ศ.2310 ขึ้นต่อจากฉบับเดิม แต่มาแล้วเสร็จในการชำระพระราชพงศาวดารเมื่อต้นรัตนโกสินทร์) (จันทนุมาศ, 2553, น.329) และก็เช่นเดียวกัน

คือการเอ่ยพระนามพระมหากษัตริย์ที่ผิดแผกแตกต่างออกไป อาทิ เรียก “สมเด็จพระเพทราชา” เป็น “พระรามศวร” เรียก “สมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ที่ 8” (พระเจ้าเสือ) ว่า “พระสุริเยนทราธิบดี” เรียก “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ” ว่า “พระเจ้าภูมิหนาทราชา” เรียก “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ” ว่า “พระมหาธรรมราชา” ที่เหลืออีก 2 รัชกาล คือ พระเจ้าอู่ทอง และพระเจ้าเอกทัศน์ เรียกตรงกัน (ดูเปรียบเทียบใน จันทุนมาศ, 2553)

ความคลาดเคลื่อนในเรื่องพระนามและท้องเรื่องปลีกย่อย มีสาเหตุมาจากเพราะเป็นบันทึกตามความจดจำ ยังมีระยะห่างจากเวลาที่ผู้เล่ามีชีวิตอยู่มากเท่าใด เรื่องเล่าก็ยังมีลักษณะเป็นตำนานกึ่งอภินิหารมากขึ้นเท่านั้น ต่างจากสมัยอยุธยาตอนปลาย ตั้งแต่รุ่นพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ-พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนถึงพระเจ้าเอกทัศน์ ผู้เล่าจะจดจำได้แม่นยำ และเรื่องที่เล่าก็มีลักษณะทางโลกย์ ไม่เจือปนด้วยเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ มากกว่าเรื่องในช่วงเวลาก่อนหน้านั้นขึ้นไป อีกทั้งยังได้เอาเรื่องในพงศาวดารเขมรและพงศาวดารมอญเข้ามาเล่าเป็นส่วนหนึ่งของพงศาวดารอยุธยาด้วย ดังที่ปรากฏเรื่องของพระเจ้าปทุมสุริยวงษ์ เรื่องของพระเจ้าฟ้ารั่ว (มะกะโท) และพระเจ้าโนรธามังฉ่อ เป็นต้น

คำให้การขุนหลวงหาวัด

จากข้อมูลตามคำนำในฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ระบุว่า เป็นพงศาวดารที่แปลมาจากภาษามอญ ต้นฉบับสำเนาสมุดฝรั่ง พิมพ์ดีด มีประวัติว่านายแก้ว คัดจากฉบับเลขหมาย 2/3 เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2484 และมีลายมือเขียนไว้ว่า ต้นฉบับได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี พ.ศ.2482 ปัจจุบันต้นฉบับดังกล่าวเก็บรักษาไว้ที่ส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ (ผู้สนใจต้นฉบับนี้สามารถค้นได้จาก “คำให้การขุนหลวงหาวัด” หอสมุดแห่งชาติ. สมุดฝรั่ง. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 001.1/1 ม (เดิมเลขที่ 2/3 31 มัดที่ 5) หมวดพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา).

เนื้อความเป็นฉบับเดียวกับ “คำให้การขุนหลวงหาวัด (ฉบับหลวง)” พิมพ์โดยหอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อ พ.ศ.2454 และยังมีฉบับพิมพ์โดยโรงพิมพ์หอสมิต เมื่อ พ.ศ.2426 ซึ่งเป็นการพิมพ์ตามต้นฉบับที่ตกทอดมาแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 จึงทราบแน่ชัดว่าเป็นเอกสารที่มีอยู่แล้วในภาษาไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นอย่างน้อย แต่ชื่อเรื่องยังไม่ได้เรียกว่า

“คำให้การขุนหลวงหาวัด” เดิมเรียกว่า “พระราชพงศาวดารแปลจากภาษารามัญ” (คำให้การขุนหลวงหาวัด, 2549, น.5)

เนื้อความช่วงแรก มีลักษณะเป็นพงศาวดาร เล่าเรื่องตั้งแต่สมัยพระนเรศวรจนถึงสมัยพระบรมเอกทัศ (พระเจ้าเอกทัศ) เนื่องจากข้อความมีสำนวนพ้องกับ “คำให้การชาวกรุงเก่า” เดิมจึงอาจเป็นพงศาวดารที่ต่อจากฉบับ “คำให้การชาวกรุงเก่า” ที่เล่าเรื่องตั้งแต่สมัยก่อนสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) จะทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ.1893

เนื้อความช่วงครึ่งหลัง เป็นเนื้อความที่พ้องกับ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” แต่มีบางช่วงบางตอนที่ขาดหายไปไม่ปรากฏใน “คำให้การขุนหลวงหาวัด” แต่มีปรากฏในฉบับ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” อาทิ ตอนว่าด้วยพระคลังโรงช้างโรงม้าคูกหอกกลอง และความแทรกเกี่ยวกับเหตุการณ์ในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงเสียกรุง พ.ศ.2310 ขณะเดียวกันก็มีบางตอนอีกเหมือนกันที่ปรากฏในฉบับ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” แต่ไม่ปรากฏในฉบับ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” อาทิ ตอนว่าด้วยพระราชวังหลวง และตอนว่าด้วยพระราชวังชั้นในและพระมหาปราสาทต่างๆ เป็นต้น

ความแตกต่างจากเนื้อความส่วนที่มีและไม่มีของทั้งสองฉบับข้างต้น สาเหตุน่าจะมาจากการคัดลอกที่ผู้คัดลอกอาจข้ามไปคัดเฉพาะส่วนที่ตนเห็นว่าสำคัญ ส่วนที่เห็นว่าไม่สำคัญก็ตัดทิ้งไป จากการที่ฉบับ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” (ซึ่งเดิมชื่อ “พระราชพงศาวดารแปลจากภาษารามัญ”) มีเนื้อความเน้นตอนที่กล่าวถึงพระบรมมหาราชวังค่อนข้างมาก จึงเกิดความเชื่อว่าผู้ที่ให้คำให้การหรือให้ข้อมูลในส่วนนี้แก่มอญพม่า น่าจะเป็นขุนหลวงดอกเตื่อหรือพระเจ้าอู่หมุพร แต่เมื่อพิจารณาเนื้อความส่วนที่พ้องกับ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” แล้ว จะพบว่าความหลากหลายของเนื้อความไม่ชวนโน้มเอียงให้เชื่อได้ว่าเป็นคำให้การของบุคคลคนเดียวกันตลอดทั้งเรื่องไปได้

เนื้อความช่วงแรกที่เป็นพระราชพงศาวดาร เริ่มเรื่องตั้งแต่ช่วงหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้ง พ.ศ.2112 รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ไล่มาจนถึงรัชกาลพระบรมเอกทัศ (พระเจ้าเอกทัศ) และสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้ง พ.ศ.2310 เมื่อเปรียบเทียบกับพระราชพงศาวดารฉบับทางการ จะพบว่าเล่าข้ามไปบางรัชกาล และเช่นเดียวกับ “คำให้การชาวกรุงเก่า” มีการออกพระนามพระมหากษัตริย์คลาดเคลื่อนไปบางจุด อาทิ เรียก “สมเด็จพระเจ้า

ทรงธรรม” ว่า “พระไตรโลกนาถ” เรียก “พระเจ้าปราสาททอง” ว่า “พระรามธิบดี” เรียก “พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ” ว่า “พระธาดาธิบดี” เรียก “พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ” ว่า “พระมหาบรมราชา” (ดูเปรียบเทียบใน บรัดเล, 2549)

บางรัชกาลในช่วงพระนเรศวรถึงพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ.2133-2310) ที่ไม่ปรากฏใน “คำให้การขุนหลวงหาวัด” ก็อย่างเช่น รัชกาลสมเด็จพระศรีเสาวภาคย์ (พ.ศ.2153), รัชกาลพระเชษฐาธิราช (พ.ศ.2171-2173), รัชกาลพระอาทิตย์วงศ์ (พ.ศ.2173), รัชกาลพระเจ้าฟ้าไชย (พ.ศ.2199), รัชกาลสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา (พ.ศ.2199) เป็นต้น (ดูเปรียบเทียบใน บรัดเล, 2549)

ทั้งนี้อาจเพราะรัชกาลที่ขาดหายไปนั้น เป็นช่วงเวลาอันสั้นยังไม่ได้มีผลงานปรากฏ ก็ถูกยึดอำนาจและถูกปลงพระชนม์ด้วยท่อนจันทน์ไปเสียก่อน จึงไม่มีความทรงจำปรากฏอยู่ จนถึงช่วงเสียกรุง พ.ศ.2310 ไม่เหมือนรัชกาลเช่นสมเด็จพระนเรศวร, สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง, สมเด็จพระนารายณ์, สมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี (พระเจ้าเสือ), สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ, สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ที่มีช่วงครองราชย์ยาวนาน

ยกเว้นแต่รัชกาลพระเจ้าอู่ทองและพระเจ้าเอกทัศ ซึ่งแม้จะครองราชย์ไม่นาน แต่ก็อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวของเหตุการณ์สำคัญอย่างการเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.2310 ผู้ให้คำให้การยอมจดจำได้เป็นมั่นเหมาะ อีกทั้งพระเจ้าอู่ทองก็ยังเป็นเจ้านายองค์สำคัญที่ถูกกวาดต้อนเป็นเชลยศึกมายังอังวะร่วมกับพวกตนในช่วงหลังสิ้นสงครามแล้วอีกด้วย

น่าสังเกตว่า ทั้ง “คำให้การชาวกรุงเก่า” และ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” ต่างเรียกพระนามพระเจ้าเสือว่า “พระสุริเยนทราธิบดี” ท่วงทำนองที่เอ่ยถึงก็เป็นไปในทำนองยกย่องสรรเสริญ ทั้งในด้านกษัตริย์นิหาร มีอยู่ยงคงกระพัน ฟันแทงไม่เข้า ล่องหนหายตัวได้ เป็นต้น ยังมีการทำนุบำรุงบูรพพุทธศาสนา สร้างมณฑปพระพุทธบาท สร้างวัดสำคัญอาทิ วัดโพธิ์ประทับช้าง, วัดอุทัยธาราม, วัดบรมกษัตริย์ ปฐีสังฆรณ์พระมงคลบพิตร

ในด้านการกวี ก็ทรงนิยมเล่นกาพย์กลอนกับศรีปราชญ์ (ต่างจากฉบับอื่นๆ ที่เสนอว่าศรีปราชญ์เป็นกวีในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์) และทรงโปรดปรานการละเล่นเพลงยาว เพลงยาวหนึ่งที่มีชื่อเสียงคือ ไม่ระบุผู้แต่ง เช่น “เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา” แต่จากการศึกษาตรวจสอบเอกสารหลักฐานต่างๆ น่าเชื่อว่าผู้แต่งคือพระสุริเยนทราธิบดี เมื่อครั้งยังเป็นหลวงสรศักดิ์อยู่ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ (กำพล จำปาพันธ์, 2556, น.151-196)

ต่างจากพระราชพงศาวดารฉบับชำระในต้นรัตนโกสินทร์ ที่นำเสนอภาพลักษณ์สมเด็จพระสุริเยนทราธิบดินทวารวดีในทางร้าย มากด้วยโมหจริต ชอบเสวยน้ำจันทน์ขาวเป็นนิจ โปรดปรานการเสพสังวาสกับนางกุมารีที่ยังไม่มีระดู นางใดทนได้ก็ให้รางวัลเป็นเงินทองผ้าแพรพรรณต่างๆ นางใดทนไม่ได้ ร้องไห้โอดครวญ ก็ละ “ประหารลงตรงประณิฆาประเทศ” จนถึงแก่ความตาย แล้วให้เจ้าพนักงานเอาโลงมาใส่ หามออกไปทางประตูพระราชวังข้างท้ายสนม ซึ่งเรียกว่า “ประตูผี” เป็นต้น (บริตเล, 2549, น.380)

การที่ชนชั้นนำในต้นรัตนโกสินทร์มีแนวคิดถึงความเจริญและเสื่อมถอยของบ้านเมือง เป็นผลสืบเนื่องมาจากเกิดปัญหาขึ้นกับเสาหลักของแผ่นดิน เช่น พระมหากษัตริย์เป็นเหตุให้มีการย้อนกลับไปพิจารณาเกี่ยวกับพฤติกรรมของกษัตริย์ในราชวงศ์บ้านพลูหลวง นำมาสู่การ “ถล่มพระเกียรติ” ราชวงศ์บ้านพลูหลวงในฐานะต้นเหตุแห่งความเสื่อมจนนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้ง พ.ศ.2310 โดยเฉพาะพระเจ้าเสือที่ทรงมีข้อประพัตติหลายประการที่ดูไม่เข้ากับขนบธรรมเนียมอันดีงามของกรุงศรี แต่คนอยุธยาเองแม้แต่ในหมู่ผู้ถูกกวาดต้อนเป็นเชลยศึกไปเมืองอังวะ กลับมิได้คิดและเชื่อเช่นนั้น

คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง

เป็นที่ยอมรับกันในหมู่ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์อยุธยาว่า “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” นั้นนับเป็นเอกสารที่ทรงคุณค่ายิ่งต่อ “อยุธยาศึกษา” ทำให้อยุธาศึกษามีหลักฐานรองรับการค้นคว้าประเด็นสำคัญๆ ทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อยู่หลายประเด็นด้วยกัน สำหรับที่มาของต้นฉบับ ถึงแม้ว่าจะเป็นเอกสารที่เก็บรักษาอยู่ในพระราชวัง แต่ไม่เป็นที่รู้จัก เนื่องจากไม่ได้มีการนำมาตีพิมพ์เผยแพร่เหมือนอย่างเอกสาร “คำให้การชาวกรุงเก่า” และ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” อีกทั้งข้อความและสำนวนบางแห่งยังพ้องกับ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” จนอาจมีผู้เข้าใจผิดไปว่าเป็นเอกสารฉบับเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม เอกสารนี้ได้มีการใช้ในหมู่นางและเจ้านายชั้นสูงในการตรวจสอบและเข้าใจสภาพภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา ดังปรากฏต้นฉบับเดิมเป็นของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ ได้มอบให้แก่หอพระสมุดวชิรญาณ ต่อมาสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ ผู้อำนวยการสำนักหอพระสมุดวชิรญาณ ได้ประทานให้แก่พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ได้ใช้ศึกษา จัดทำแผนที่ภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา และ

หนังสือประกอบการจัดงานพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ.2450 (ดู ศิลปากร, 2511; โบราณราชธานี, 2550)

แต่ก็ยังมีได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่เอกสารต้นฉบับ มีเพียงฉบับ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” และ “ตำนานกรุงเก่า” ของพระยาโบราณราชธานี ตีพิมพ์อยู่ในชุด “ประชุมพงศาวดารภาคที่ 63” ซึ่งเป็นการชำระตรวจทานข้อมูลต่างๆ อีกต่อหนึ่ง โดยครั้งนั้นยังมิได้ใช้ชื่อเรื่องว่า “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” พระยาโบราณราชธานีใช้โดยอ้างว่านำข้อมูลมาจาก “ตำราโบราณ” เพราะเดิมเป็นเอกสารมีหลายผูก ไม่ได้มีหัวเรื่องเดียวกัน

แนวคิดที่จะตีพิมพ์เอกสารนี้ในรูปหนังสือสมัยใหม่ เพิ่งจะเริ่มต้นก่เมื่อหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 แต่กว่าจะมีการตีพิมพ์ออกมาอย่างเป็นทางการจะเป็นกิจจะลักษณะเนื่องจากเอกสารเดิมอยู่ในความดูแลของกรมราชเลขาธิการในพระองค์ เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง กรมราชเลขาธิการในพระองค์ยุบเลิกไป คณะราษฎรก่อตั้งกรมเลขาธิการ คณะรัฐมนตรีขึ้นมาทำหน้าที่แทน

ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2480 กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้โอนย้ายเอกสารไปให้กับกรมศิลปากร ในระหว่างส่งมอบเอกสารจึงได้มีการค้นพบเอกสาร “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” นี้ขึ้นมา จากนั้นก็ได้มีการดำเนินการตีพิมพ์เอกสาร แต่กว่าจะได้พิมพ์จริงๆ ก็ล่วงเลยมาจนถึง พ.ศ.2512 นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ได้กล่าวไว้ในคำนำในวารสารชื่อ “แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี” ฉบับปีที่ 3 เล่ม 1 เดือนมกราคม 2512 เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า:

“สมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน เมื่อพุทธศักราช 2475 กรมราชเลขาธิการในพระองค์ซึ่งมีกรมชั้นอยู่ 3 กรม ได้แก่ กรมบัญชาการ กรมราชเลขาธิการในพระองค์ กรมอาลักษณ์ มีเอกสารหลายหลากชนิด เก็บรักษาไว้มากมาย และเก็บรักษามาแต่ต้นทุกๆ รัชกาล เอกสารบางเรื่องเก่าถึงสมัยอยุธยา สมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อได้ประกาศยุบกรมราชเลขาธิการในพระองค์เมื่อวันที่ 12 กันยายน พุทธศักราช 2475 งานในหน้าที่กรมราชเลขาธิการในพระองค์ จึงโอนมาเป็นของกรมเลขาธิการ

คณะรัฐมนตรี กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้รับมอบเอกสารมาเก็บรักษาไว้เฉพาะสมุดไทย (ช้อย) ประมาณ 12969 สมุดไทยใบลาน 284 ผูก แฟ้ม 440 แฟ้ม ฯลฯ ต่อมากรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้มอบเอกสารดังกล่าวไปให้กรมศิลปากรเก็บรักษา จึงได้พบ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม” รวมมาในกลุ่มเอกสารที่ส่งมาให้กรมศิลปากรนั้นด้วย กรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งคือ คุณปรีดา ศรีชลาลัย อดีตข้าราชการกรมศิลปากรได้อ่านพบ จึงได้เสนอเข้าพิจารณาในที่ประชุมคณะกรรมการ ที่ประชุมลงมติให้พิมพ์ได้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งประวัตินิรุกติสถานกรุงพระนครศรีอยุธยาทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ โดยอนุมัติให้นำมาลงตอนที่ยังไม่เคยพิมพ์มาลงพิมพ์” (คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม, 2555, น. 11)

โดยในการพิมพ์ครั้งดังกล่าวนี้ ได้พิมพ์เป็นตอนๆ อยู่ใน “วารสารแถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี” ตั้งแต่ฉบับที่ 3 เล่ม 1 เดือนมกราคม พ.ศ.2512 ถึง ฉบับที่ 5 เล่ม 2 เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2514 รวมทั้งสิ้น 6 ฉบับ และได้ใช้ชื่อว่า “คำให้การ ขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม” เพราะมีแนวคิดว่ามีผู้ที่ให้คำให้การในเอกสารนี้คือพระเจ้าอู่ทุมพร แต่ภายหลังในฉบับพิมพ์โดยคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย เมื่อ พ.ศ.2534 ได้ให้ชื่อใหม่ว่า “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” เพราะพบว่าเป็นเอกสารที่คัดลอกมาจากหอหลวง และเป็นคำให้การของชาวกรุงศรีหลายคนด้วยกัน ไม่ใช่คำให้การของบุคคลสำคัญท่านใดเพียงหนึ่งคน

ประวัติการตีพิมพ์

จากลักษณะที่มีทั้งฉบับพิมพ์ที่ปนเปกกับฉบับ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” และฉบับพิมพ์แยกออกมาต่างหาก ทำให้ต้องพิจารณาประวัติการตีพิมพ์แบ่งออกเป็น 2 ฉบับ คือ ฉบับพิมพ์ร่วมกับเอกสารประเภทคำให้การอื่นๆ เช่น “คำให้การชาวกรุงเก่า” และ “คำให้การขุนหลวงหาวัด” กับฉบับพิมพ์ที่มีการพิมพ์แยกออกมาต่างหากและใช้ชื่อว่า “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม” (รวมทั้งฉบับหอหลวง) ดังลำดับตามปี พ.ศ. ที่พิมพ์ ดังต่อไปนี้

ฉบับพิมพ์ร่วมใน “คำให้การขุนหลวงหาวัด” และเอกสารอื่นๆ

พ.ศ.2426 พิมพ์โดยโรงพิมพ์หมอสมิธ

พ.ศ.2457 พิมพ์โดยหอพระสมุดวชิรญาณ ใช้ชื่อว่า “คำให้การชาวกรุงเก่า: เรื่องนี้ที่เรียกกันแต่ก่อนว่า “คำให้การขุนหลวงหาวัด” ฉบับนี้แปลให้จากฉบับหลวงที่ได้มาจากเมืองพม่า”

พ.ศ.2459 พิมพ์โดยโรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร และโรงพิมพ์ไท ใช้ชื่อว่า “คำให้การขุนหลวงหาวัด: ฉบับหลวง”

พ.ศ.2459 พิมพ์ครั้งที่ 2 โดยหอพระสมุดวชิรญาณ บรรณาธิการโดย สมเด็จพระยามหาราชานุภาพ ใช้ชื่อว่า “คำให้การขุนหลวงหาวัด: ฉบับหลวง”

พ.ศ.2507 พิมพ์จำหน่ายโดยสำนักพิมพ์คลังวิทยา โดยพิมพ์คู่กับ “คำให้การชาวกรุงเก่า” และ “พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ”

พ.ศ.2510 เป็นการพิมพ์ครั้งที่ 2 โดยสำนักพิมพ์คลังวิทยา ใช้ชื่อว่า “คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์”

พ.ศ.2511 จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร โดยยึดถือตามต้นฉบับพิมพ์ของหอพระสมุดวชิรญาณ หรือฉบับบรรณาธิการโดยสมเด็จพระยามหาราชานุภาพ

พ.ศ.2515 เป็นการจัดพิมพ์ครั้งที่ 3 โดยสำนักพิมพ์คลังวิทยา พิมพ์ควบคู่กับคำให้การชาวกรุงเก่า และพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ ใช้ชื่อว่า “คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์”

พ.ศ.2538 จัดพิมพ์ใน “วารสารประวัติศาสตร์” ฉบับที่ 17 (2538): หน้า 153-168 เป็นการจัดพิมพ์เฉพาะตอนที่ขาดหายไปจากฉบับพิมพ์ พ.ศ.2459 เพราะคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้ต้นฉบับมาใหม่จากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ.2482 ต้นฉบับเป็นสมุดไทยดำเขียนเส้นดินสอขาว เลขที่ 2/จ.11

พ.ศ.2544 จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์จดหมายเหตุ ใช้ชื่อว่า “คำให้การขุนหลวงหาวัด (ฉบับหลวง) และ ประชุมพงศาวดาร ภาค 81 จดหมายเหตุเรื่อง การจลาจลเมื่อปลายแผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์มหาราช”

พ.ศ.2547 จัดพิมพ์ฉบับสมบูรณ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ใช้ชื่อว่า “คำให้การขุนหลวงหาวัด” โดยเนื้อความได้มีการผนวกเอาต้นฉบับที่พบโดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์และโบราณคดี เมื่อ พ.ศ.2538 มารวมอยู่ในเล่มด้วย

พ.ศ.2552 คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือและของที่ระลึกในคณะกรรมการ อำนวยการจัดงานฉลอง 200 ปี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท จัดพิมพ์เพื่อ ถวายพระเกียรติแด่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท เนื่องในโอกาสที่ทรงได้รับการยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลก โดยองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่ง สหประชาชาติ (ยูเนสโก) จัดพิมพ์อยู่ในชุดชื่อ “ประชุมพระนิพนธ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท”

พ.ศ.2553 จัดพิมพ์จำหน่ายโดยสำนักพิมพ์ศรีปัญญา โดยพิมพ์ร่วมกับเอกสาร สำคัญของประวัติศาสตร์อยุธยาอื่นๆ ใช้ชื่อว่า “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพัน จันทนумаต (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ คำให้การชาว กรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด”

ฉบับพิมพ์ที่เป็นต้นฉบับ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม” โดยตรง

พ.ศ.2512-2514 พิมพ์เป็นตอนๆ อยู่ใน “วารสารแถลงงานประวัติศาสตร์เอกสาร โบราณคดี” ตั้งแต่ฉบับที่ 3 เล่ม 1 เดือนมกราคม 2512 ถึง ฉบับที่ 5 เล่ม 2 เดือนพฤษภาคม 2514 รวมทั้งสิ้น 6 ฉบับ ใช้ชื่อว่า “คำให้การ ขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม”

พ.ศ.2534 พิมพ์เผยแพร่โดย คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนัก เลขาธิการนายกรัฐมนตรี บรรณาธิการโดย วินัย พงศ์ศรีเพียร ใช้ชื่อว่า “คำให้การขุนหลวงวัด ประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง”

พ.ศ.2551 จัดพิมพ์จำหน่ายโดยสำนักพิมพ์อุษาคเนย์ โดยเป็นการพิมพ์ตามต้นฉบับ ของคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ พ.ศ.2534 ใช้ชื่อว่า “มรดกความทรงจำแห่ง พระนครศรีอยุธยา”

พ.ศ.2553 จัดพิมพ์จำหน่ายโดยสำนักพิมพ์แสงดาว ใช้ชื่อว่า “ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง: คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม คำให้การขุนหลวงหาวัด”

พ.ศ.2555 พิมพ์ในโครงการเลือกสรรหนังสือของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ใช้ชื่อเรื่องตามต้นฉบับของคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ.2534 คือ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง”

โครงสร้างเนื้อหาของเอกสาร

โครงสร้างเนื้อหาของ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” แบ่งออกเป็น 4 คือ (1) ส่วนที่ว่าด้วยภูมิสถานของพระนครศรีอยุธยา (2) ส่วนที่ว่าด้วยวัฒนธรรม ความเชื่อและประเพณีของชาวพระนครศรีอยุธยา (3) ส่วนที่เป็นตำราสอนเหล่าขุนนาง เสนาบดี หรือข้าราชการชั้นสูง (4) ส่วนที่ว่าด้วยเหตุการณ์ช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น

ส่วนที่ว่าด้วยภูมิสถานของพระนครศรีอยุธยา อาจถือเป็นส่วนที่สำคัญและโดดเด่นเป็นที่สุดของเอกสารคำให้การนี้เลยก็ว่าได้ เพราะเป็นส่วนที่มีเนื้อหามากที่สุดในเล่ม ประกอบด้วยหัวเรื่องย่อยต่างๆ ได้แก่ ภูมิสิมณฐานของพระนครศรีอยุธยา, ว่าด้วยเรือจ้างรอบกรุง, ว่าด้วยที่ค้าขายนอกกรุง, ว่าด้วยเรือต่างๆ ในโรง, ว่าด้วยในพระนครกรุงศรีอยุธยา, ว่าด้วยในกำแพงพระนคร, ว่าด้วยตะพาน (สะพาน) ในพระนคร, ว่าด้วยตลาดในพระนครศรีอยุธยา, ว่าด้วยพระคลังโรงช้างโรงม้าคูกหอกลอง, ว่าด้วยที่ประทับนอกพระนคร, ว่าด้วยพระราชวังนา (วังหน้า) เป็นต้น

ส่วนที่ว่าด้วยวัฒนธรรมความเชื่อและประเพณีของชาวพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยหัวข้อเรื่องย่อยต่างๆ โดยมากเป็นพิธีการของราชสำนักและคณะสงฆ์ ได้แก่ ว่าด้วยธรรมเนียม ถือน้ำ (การพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา), ว่าด้วยสิ่งซึ่งเป็นหลักเป็นประธานเป็นศรีพระนคร (เป็นเรื่องเกี่ยวกับมหาธาตุเจดีย์ วัด พระพุทธรูปสำคัญทั้งในและนอกพระนคร), ว่าด้วยตำแหน่งยศพระราชาคณะฐานานุกรม, ว่าด้วยเครื่องยศเกี่ยวกับศพ, กระบวนแห่พระบรมศพ, แบบอย่างการพระเมรุ เอก โท ตรี, พระราชพิธีลงทรงเจ้าฟ้า, พิธีโสกันต์เจ้าฟ้า เป็นต้น

ส่วนที่เป็นตำราสอนเหล่าขุนนาง เสนาบดี หรือข้าราชการชั้นสูง ประกอบด้วยหัวข้อย่อยเพียงหัวข้อเดียว คือ เรื่องพระพิไชยเสนา เป็นตำราสำหรับข้าราชการควรประพฤติ เป็นต้น

หลายช่วงตอนแสดงความสอดคล้องกับเอกสาร “พระราชกำหนดวิธีปกครองหัวเมืองครั้งแผ่นดินพระเจ้าท้ายสระ” (ศิลาจารึก, 2470) รวมถึงตำราคู่มือข้าราชการสมัยกรุงศรีอยุธยา อย่างเช่น “ตำราหลักไชย” เป็นต้น (กำจร เลี้ยงสังธรรม, 2546) เนื้อความส่วนนี้คงเป็นการสอบถามคำให้การจากเฉลยที่เคยเป็นขุนนางในราชสำนักอยุธยาอย่างไม่ต้องสงสัย จึงจดจำกฎระเบียบและหลักปฏิบัติต่างๆ ได้แม่นยำ

ส่วนที่ว่าด้วยเหตุการณ์ช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา เป็นหัวข้อเรื่องสุดท้าย คือ เรื่องความแทรกคำให้การเกี่ยวกับสมัยพระนรศรีอยุธยาตอนปลาย ส่วนนี้มีลักษณะเป็นพงศาวดารที่แทรกปนเข้ามา เพราะเนื้อเรื่องดูแปลกแตกต่างจากหัวข้ออื่นๆ ที่กล่าวข้างต้น ซึ่งมีได้เล่าเรื่องในลักษณะเป็นเหตุการณ์สำคัญอย่างหนึ่งอย่างใด หากเป็นการบรรยายสภาพบ้านเมืองโดยทั่วไป

คุณภาพในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม

“คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” ได้นำเสนอภาพของอยุธยาในมุมมองกว้างไปกว่าเรื่องราวของบุคคลสำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญต่างๆ อย่างที่เป็นขนบการเขียนแบบพงศาวดาร เป็นเอกสารที่เกิดจากการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสอบถามคำให้การเฉลยชาวอยุธยา จึงเป็นหลักฐานที่สะท้อนมุมมองและความทรงจำของชาวอยุธยาที่มีต่อบ้านเมืองของตนเองในช่วงก่อนที่จะกรุงจะแตก ภาพของอยุธยาเต็มไปด้วยความมั่งคั่งรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการเป็นเมืองท่าเชื่อมต่อระหว่างการค้าภายในราชอาณาจักรกับภายนอก

ถ้าถามว่าพม่าต้องการอะไรหรืออยากทราบอะไรเกี่ยวกับอยุธยา จากการสังเกตดูข้อมูลส่วนใหญ่ที่นำเสนออยู่ในคำให้การนี้ร่วมกับอีกสองคำให้การ (คือ “คำให้การชาวกรุงเก่า” และ “คำให้การขุนหลวงหาวัด”) ก็พบว่าเนื้อความส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องเศรษฐกิจความมั่งคั่งของกรุงศรีอยุธยา เพราะความแข็งแกร่งของอยุธยา มิได้มาจากชัยภูมิที่ตั้งเพียงอย่างเดียว การที่พม่าสามารถเอาชนะศึกในช่วงฤดูน้ำหลาก อันเป็นยุทธศาสตร์เก่าแก่ของการป้องกันพระนครของอยุธยา ก็เป็นเรื่องบ่งบอกอยู่แล้วว่า ชัยภูมิที่ตั้งไม่ใช่ประเด็นหลัก ประเด็นจริงๆ อยู่ที่เศรษฐกิจการค้า

ชัยชนะของพม่าในเบื้องต้นเกิดจากการเข้าปิดล้อมเส้นทางติดต่อระหว่างอยุธยากับโลกภายนอก อย่างการยึดเส้นทางแม่น้ำลำคลองสายต่างๆ รอบพระนคร เมื่ออยุธยาถูกตัด

ขาดการติดต่อกับโลกภายนอก ความอ่อนแอและความเสื่อมก็จึงบังเกิดขึ้น แน่แน่นอนว่าปัญหาภายในของการแย่งชิงราชสมบัติ การมีระบบป้องกันที่ไม่ทำงานพอทำงานก็ไร้ประสิทธิภาพ อย่างการตั้งค่ายรับข้าศึกที่บริเวณรอบนอกพระนคร ต่างก็มีผลต่อความพ่ายแพ้ของอยุธยา เมื่อเผชิญกับกองทัพที่เตรียมพร้อมมาดีอย่างไร ใน พ.ศ.2308-2310

ปมในใจของคนรุ่นต้นรัตนโกสินทร์ที่มีต่ออยุธยาตอนปลาย ก็คือเหตุใดบ้านเมืองที่เข้มแข็งและตั้งมั่นอยู่มาได้ยาวนานเช่นอยุธยา จึงพบกาลวิบัติล่มสลาย ในขณะที่ปมของพม่า ราชัญที่มีต่อ 2310 ก็คือเพราะเหตุใดพวกตนจึงได้รับชัยชนะอย่างไม่คาดคิดในศึกที่ทำอย่างยากลำบาก ต้องเอาชนะเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ไม่ยอมให้น้ำท่วมเป็นปัจจัยในการถอยทัพกลับเหมือนดังในอดีต (สุนทร ชุตินทรานนท์, 2555) และที่สำคัญจะนำเอาความรู้เรื่องอย่างที่มีในอยุธยาก่อนการแตกพ่ายนั้นมาเป็นตัวอย่างหรือบทเรียนแก่ผู้นำบ้านเมืองของพม่าได้อย่างไร พวกเขาค้นหาคำตอบเหล่านี้จากการซักถามคำให้การเฉลยศึกแล้วรวบรวมมาขึ้นทูลเกล้าถวายแด่พระเจ้าอองวะ และเก็บรวบรวมไว้เป็นมรดกทางความรู้ไว้ในหอหลวงสืบต่อมา

แม้ว่าพม่าจะเข้าใจและสามารถเอาชนะอยุธยาที่เป็นเมืองทำการค้ำนาคาชาติได้ แต่พม่าก็ไม่เข้าใจกลไกของระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนบ้านเมืองในช่วงเวลาปกติที่ยังไม่เผชิญศึกสงคราม ในเรื่องนี้เอกสารคำให้การนี้บอกชัดว่า ระบบที่ว่านั้นคือ ตลาดและย่านการค้าต่างๆ เราอาจจะนึกภาพไม่ออกจากการเยี่ยมชมโบราณสถานในอยุธยาปัจจุบัน เพราะจากซากปรักหักพังที่เราจะเห็นได้จากการเยี่ยมชมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นวัดวาอาราม แต่จากเอกสารคำให้การนี้ พื้นที่ส่วนใหญ่ของอยุธยาเมื่อยังมีชีวิตชีวาอยู่นั้น ไม่ใช่วัดวาอาราม หากแต่เป็นย่านตลาดและการค้า อยุธยาเต็มไปด้วยตลาดใหญ่น้อยมากมาย ทั้งตลาดบกและตลาดน้ำ การเป็นแหล่งที่ตั้งของตลาดใหญ่น้อยนั้นเองดึงดูดให้พ่อค้าจากหัวเมืองต่างต้องเดินทางเข้ามาค้าขายกับอยุธยา

“มีตลาดเรือที่แม่น้ำรอบกรุงเปนตลาดทอ้งน้ำเปนตลาดใหญ่ในทอ้งน้ำ 4 ตลาด คือตลาดน้ำวนบางกะจะนำวัดเจ้าพระนางเชิง 1 ตลาดปากคลองคูจาม ท้ายสุระแขก 1 ตลาดปากคลองคูไม้ร้อง 1 ตลาดปากคลองวัดเดิมใต้ศาลเจ้าปูน เท้าก้ง 1 เปนตลาดเอกในทอ้งน้ำ 4 ตลาดเท่านี้

มีตลาดบกนอกกำแพงพระนคร ตามชานพระนครบ้าง ตามฝั่งปากกรุงบ้างติด แต่ในขอบบริเวณในชนอนใหญ่ทั้ง 4 ทิศรอบกรุงเข้ามาจนปากฝั่งแม่น้ำตรงกรุง และชานกำแพงกรุงนั้นด้วยรวมเป็น 30 ตลาด... (และยัง) รวมตลาดบกนอกกำแพงพระนคร (อีก) 30 ตลาด เป็นตลาดใหญ่...

อนึ่ง แม่น้ำทั้งสองฝั่งฟากรอบกรุงศรีอยุธยา นั้น ข้าทูลละอองธุลีพระบาท แลราษฎรทำของต่างๆ ขายแลประกอบการค้าขายต่างๆ กัน เป็นหมู่เป็นย่าน เป็นตำบลมากมาย...” (คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม, 2555, น. 4-6)

ดังที่ทราบกันว่า ผืนแผ่นดินตรงบริเวณอยุธยาเป็นดินโคลนน้ำท่วมถึงและมีฤดูน้ำหลากที่ยาวนาน การเกษตรกรรมทำนา ไม่ใช่อาชีพหลักของไพร่ราษฎร จากเอกสารคำให้การชิ้นนี้ระบุว่า อาชีพหลักของอยุธยาคืออาชีพทางการค้าขาย อาศัยแม่น้ำลำคลองเป็นย่านตลาดค้าขาย นอกจากนี้แม่น้ำเจ้าพระยาที่มีขนาดกว้างและลึก เรือเดินทะเลสามารถแล่นเข้ามาจอดเทียบท่าได้ ก็ทำให้อยุธยามีศักยภาพต่อการค้ากับดินแดนโพ้นทะเล มีการติดต่อกับค้าขายแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และวิทยาการกับชาวต่างชาติอยู่ตลอดเวลา

“ครั้นถึงระอุลมสำเภาพัดเข้ามาในกรุง เปนมรสุมเทศกาลพวกลูกค้าพานิชสำเภาจีนแลลูกค้าแขกสลูปลูกค้าฝรั่งกำปั่น ลูกค้าแขกกูศราซ แลพวกลูกค้าแขกสุรัตแขกชวมาลาญแขกเทศฝรั่งเศส ฝรั่งโลสงโปรตุเกศวินดาอิคซันยอนอังกฤษ แลฝรั่งดำฝรั่งเมืองลังกูนีแขกเกาะ เป็นพ่อค้าพานิชคุมสำเภาสลูปลำปั่นแล่นเข้ามาทอดสมออยู่ท้ายคุ ชนลินค้าขึ้นมาไว้บนตึกห้างในกำแพงพระนครกรุงศรีอยุธยา ตามที่ของตนซื้อแลเช่าต่างๆ กัน เปิดห้างตึกขายของตามเทศตามภาษา” (คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม, 2555, น.9)

เอกสารคำให้การฯ จึงเป็นหลักฐานสะท้อนภาพอยุธยาในฐานะเมืองท่าการค้านานาชาติ เช่นเดียวกับบ้านเมืองอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคสมัยเดียวกัน มีชาวต่างชาติเข้ามา มีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม และเป็นจิ๊กซอว์ต่อเข้ากับภาพเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ได้ดี การเข้ามาของชาวต่างชาติยิ่งส่งผลต่อการเกิดแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ผ่านทางสถาปัตยกรรมและศิลปะที่อยู่ภายใต้กรอบของหลักการทางศาสนา

ดังที่เอกสารกล่าวถึง “สิ่งอันเป็นหลักเป็นประธานและเป็นศรีแก่พระนคร” ถูกนำเสนอไว้เพื่อแสดงต่อชาวต่างชาติในฐานะอยุธยาที่เปี่ยมไปด้วยวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีการยอมรับรูปแบบงานสร้างสรรค์ทางศิลปะของศาสนาอื่น เข้ามาในพุทธศาสนา อาทิ ชุมอาร์ค โค้งแบบมุสลิม, เจดีย์ทรงปราสาทที่ลอกเลียนแบบเขมร, เจดีย์ทรงระฆังมีซุ้มสี่ทิศเหมือนอย่างพม่าพุกาม, เทคนิคการก่ออิฐผนังรองรับอาคารแทนเสา ค้ำยันแบบที่นิยมทำในหมู่ชาวยุโรป, รูปบัวหงายที่หัวเสาที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก, เสื้อผ้าการแต่งกายของขุนนางที่แต่งแบบเปอร์เซีย เหน็บกริชชาว-มลายู, การก่ออาคารโบสถ์วิหารเป็นรูปสำเภากิน, จิตรกรรมฝาผนังที่มีรูปชาวต่างชาติเป็นตัวละครเล่าเรื่องในชาดก ฯลฯ

บทส่งท้าย

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของเอกสารประเภทคำให้การที่มีต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา อยู่ที่การเป็นหลักฐานจากมุมมองของคนอยุธยาหลากหลายชนชั้น ตั้งแต่ไพร่ ขุนนาง และเจ้านายชั้นสูง และมีการจัดระบบเป็นหมวดหมู่เอาไว้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังสะท้อนความสนใจใคร่รู้ของพม่าและมอญที่มีต่ออยุธยา วัตถุประสงค์ของการสอบถามคำให้การเหล่านี้เก็บไว้เป็นหลักฐาน ส่วนหนึ่งก็เพื่อเป็นแบบอย่างของชนบระเพณีให้แก่พม่า อังวะ ถือเป็นการเรียนรู้สังคมวัฒนธรรมของบ้านเมืองที่พ่ายแพ้ และนำเอาเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับอยุธยา มาเก็บงำรักษาไว้เป็นบทเรียนแก่ชนชั้นนำพม่าด้วย

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าว พม่าและมอญที่สอบถามคำให้การจึงพยายามคัดกรองข้อมูลตามมุมมองและความทรงจำของเขลยชาวอยุธยาที่มีต่อบ้านเมืองของตนเอง เป็นการบันทึกตามข้อมูลที่ได้จากการให้ปากคำ แต่คนอยุธยาก็มีความหลากหลาย มีทั้งเขมรและมอญที่เข้ากับอยุธยา มิได้เข้ากับพม่า จึงมีการนำเอาเรื่องในพงศาวดารเขมรและมอญ เข้ามาผสมปนเปในบางช่วงตอน

ในบรรดาเอกสารประเภทคำให้การข้างต้น กล่าวได้ว่า “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง” มีข้อเด่นตรงที่ให้รายละเอียดและภาพรวมของสังคมอยุธยา มิได้มุ่งเรื่องเหตุการณ์และเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ มีภาพความมั่งคั่งรุ่งเรืองจากเศรษฐกิจการค้ากับนานาชาติ เป็นเอกสารที่ให้พื้นที่จำนวนมากกับเรื่องของตลาดและย่าน

การค้าต่างๆ รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีในราชสำนัก ตำราคู่มือการปฏิบัติงานของขุนนางและข้าราชการ เป็นต้น

เช่นเดียวกับเอกสารอื่นๆ ของอยุธยา คำให้การฯ นี้อธิบายให้ภาพอยุธยาเป็นเมืองท่าที่เปิดรับวัฒนธรรมภายนอก มิได้เป็นรัฐโบราณล้าหลังปิดกั้นตัวเองจากโลกภายนอก วัฒนธรรมอยุธยาเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมต่างชาติ จึงเป็นเรื่องประหลาดมหัศจรรย์พันลึกที่อยุธยาในภายหลังมานี้ถูกทำให้กลายเป็นต้นแบบอ้างอิงของลัทธิชาตินิยมคลั่งอัตลักษณ์โดดเด่นไม่เหมือนใครของชนชาติไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2460). *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 7 คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาหลี่ คำให้การ
เจ้าสา เรื่องหนังสือราชสีห์ คำให้การขุนโชน เรื่องพระพุทธรูปบาท คำให้การนายจาด เรื่อง
เหตุการณ์ในเมือง พม่า*. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
- กรมศิลปากร. (2462). *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 14 คำให้การชาวอังวะ คำให้การมหาโคมทา
ภยช*. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- กรมศิลปากร. (2470). *พระราชกำหนดวิธีปกครองหัวเมืองครั้งแผ่นดินพระเจ้าท้ายสระ*.
พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- กรมศิลปากร. (2511). *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 63 เรื่องกรุงเก่า*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การ
ศาสนา.
- กรมศิลปากร. (2512). *ประชุมพงศาวดาร เล่ม 45 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 71 (ต่อ) 73)
พงศาวดารละแวก (ต่อ) พงศาวดารเขมรอย่างย่อ ราชพงศาวดารญวน ตำนานเมือง
สุวรรณโคม คำทำเนียบข้าราชการนครศรีธรรมราชครั้งรัชกาลที่ 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
คุรุสภา.
- กำจร เลี้ยงสังข์ธรรม. (บก.). (2546). *หลักไชย: ตำรากฎหมายครั้งกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ:
มติชน.
- กำพล จำปาพันธ์. (2556). เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยากับการปฏิวัติล้มล้างแผ่นดิน ค.ศ.
1688. *วารสารไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 10(2).
- คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม: เอกสารจากหอหลวง*. (2555). นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- คำให้การขุนหลวงหาวัด*. (2549). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- คำให้การชาวกรุงเก่า*. (2546). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ธีรวัต ญ ป้อมเพชร. (2531). เอกสารของฮอลันดาเรื่องชุมชนธนบุรีในปี ค.ศ.1767-1768.
รวมบทความทางประวัติศาสตร์, (10).
- บรัดเลย์, แดน ปีช. (2549). *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหมอบรัดเลย์ (พิมพ์ครั้งที่ 2)*.
กรุงเทพฯ: โฆษิต.

- พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์). (2550). *อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยากับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ ฉบับชำระครั้งที่ 2 และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ.
- พระโหราธิบดี. (2549). *พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐฯ*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พันจันทนุมาศ(เจิม). (2553). *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด*. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- พระวิเชียรปรีชา (น้อย). (2501). *พระราชพงศาวดารเหนือ*. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม.
- สุนทร ชุตินทรานนท์. (2555). *สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ.2310: ศึกษาจากพงศาวดาร พม่าฉบับราชวงศ์คองบอง*. กรุงเทพฯ: มติชน.